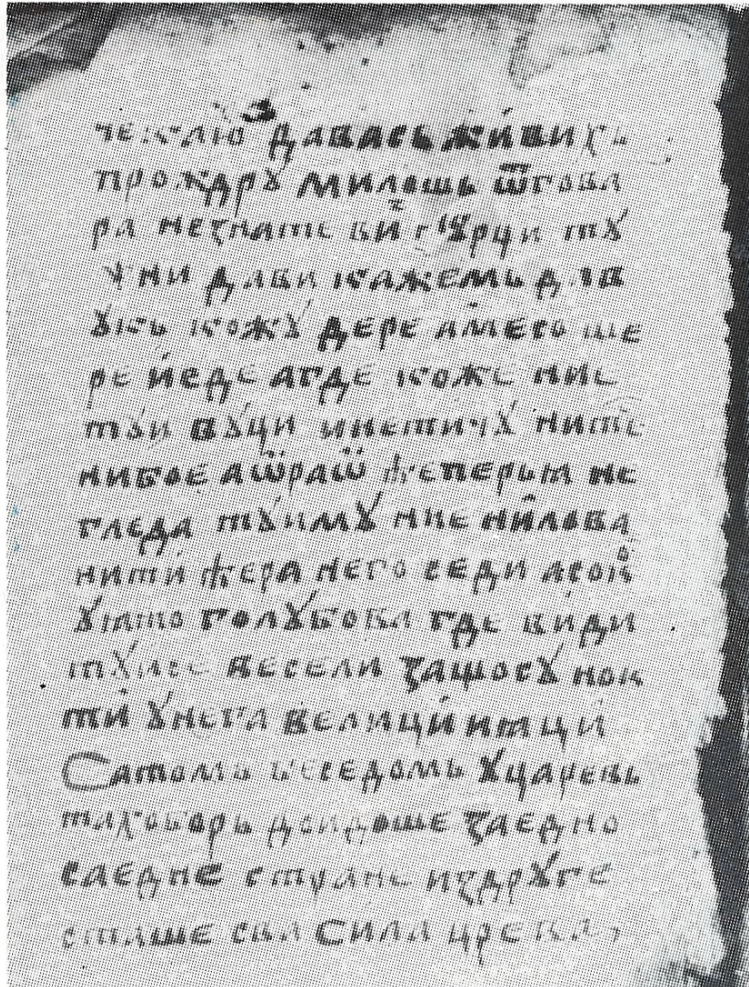

miloš obilić, priča o boju kosovskom jelka redep

Lik Muratovog ubice a Lazarevog ratnika doživljavao je kroz dugi niz decenija transformaciju od istorijske do legendarne i mitske ličnosti. Taj najpre neznani, ili bezimeni junak (kako ga naziva Rade Mihaljić) biće pomenut u pismu Koluča Salutacija, koji u ime florentinske opštine 20. oktobra 1389. čestita kralju Tvrtku na pobedi i divi se dvanaestorici zakletih velmoža koji su prodrevši kroz čete neprijateljske, i kroz verigama sape-te kamile, otvarajući sebi mačem put, do samog »Muratovog čadora junački doprli«. Srećan je, kaže kancelar Florentinske opštine, i onaj preko sviju koji je vojvodu tako silnog, udarivši mačem u grlo i u trbuh, snažno pogubio.

U stihovima turskog pesnika Ahmedija iz 1389, koji predstavlja najstariju verziju do sada o smrti sultana Murata I, vladara je handžarom ubio, sakrivši se među lešine, »jedan nevernik od glave do pete ogrezao u krv«. Kod španskog putopisca s početka 15. veka, *Roy Corvzales de Clavija (Claviha)* i u pričanju Beltrama Minjanelija s početkom 15. veka, Muratov ubica je sam Lazar. Španski putopisac priča da je Lazar ubio Murata u boju udarom kopljem, koje mu je ušlo u grudi a izišlo na leđa.

Konstantin Filozof je prvi srpski pisac koji u *Žitiju despota Stefana Lazarevića* (1433-1439) pominje podvign Milošev no ne i njegovo ime. »Beše neko veoma blagorodan koga oblaగాး zavidljivci svome gospodinu i osumnjičiše kao neverna. A ovaj da pokaže vernost, a ujedno i hrabrost, nađe zgodno vreme, ustremi se ka samome velikom načelniku kao da je prebeglica, i njemu put otvoriše. A kada je bio blizu, iznenada pojuri i zari mač u tog samoga i gordoga i strašnoga samodršca. A tu i sam pade od njih«. Tek u tzv. Bogišićevom prepisu konstatovanog *Žitija* iz 16. veka, na marginu je zabeleženo Miloševo ime.

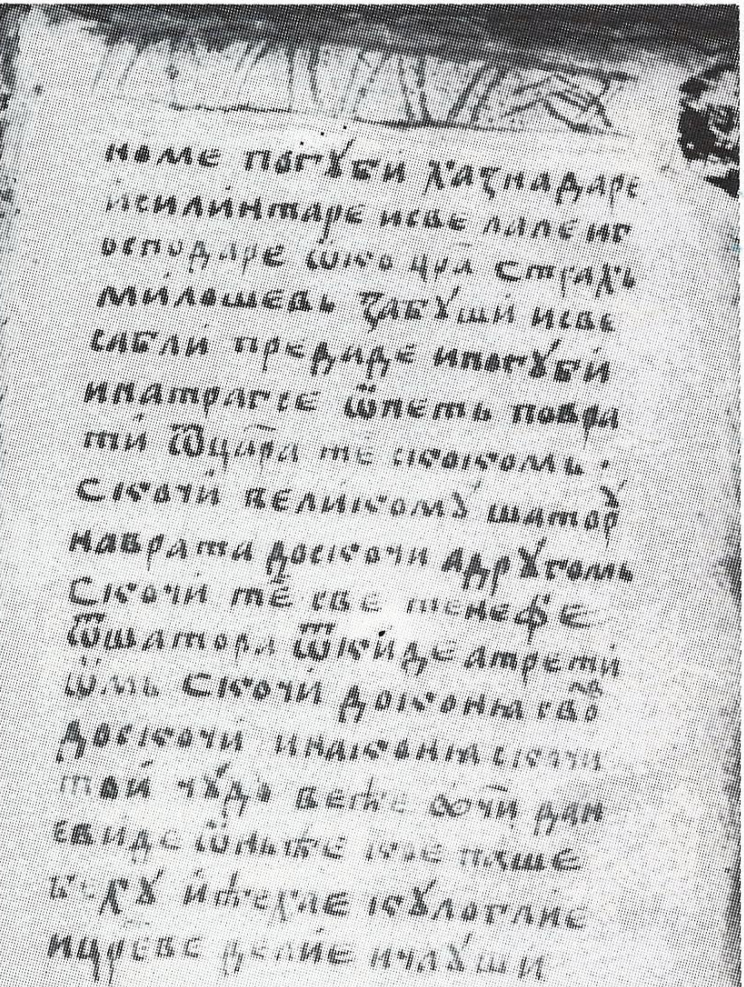
Početkom 15. veka Bogdan u *Bugarskoj hronici* o smrti Muratovoj piše slično Konstatinu Filozofu: »Togda ubo neкто od

voin hrabr zelo, Miloš naricajem, . . . Bogdan govori o ubistvu kopljem. Povodom ove vesti, Maksimilijan Braun kaže da je epizoda sa Milošem uneta docnije a ne u vreme nastanka hronike.

Ime Muratovog ubice nije se pominjalo u srpskim srednjovekovnim spisama sve do kraja 15. veka. Knez Lazar je bio olice-nje svih onih koji su se u boju hrabro borili i junačkom smrću izginuli. Pravo da bude slavljeno i dobije kult imao je samo Lazar, pa je podvign Muratovog ubice bio podvign Lazarevog ratnika. Po Mihaljiću (*Bezimeni junak*) kosovski junak je u delima hrišćansko turskog sukoba ostao bezimen jer su pisce, pa i Konstantina Filozofa, sputavala okoštala društvena načela da se imena ljudi iz nižih potčinjenih društvenih slojeva ne mogu naći u književnim i crkvenim delima, već samo u poveljama i diplomatičkoj građi.

Ime Muratovog ubice pomenuće pre srpskih turski i vizantijski hroničari, Ašikpašić (Ašik paša zade) i Laonik Halkokondil. Prvi naš pisac koji ga pominje je Konstantin Mihailović iz *Ostrovice u Turskoj hronici* (1496-1501). »Tamo je takode Miloš Kobila, vitez kneza Lazara, ubio cara Murata«.

U pričanju vizantijskog istoričara 15. veka Jovana Duke ima sličnosti sa kazivanjem Konstantina Filozofa: »Tada je izvršeno jedno novo i neiskazano lukavo smišljeno delo. Neki Srbin, znatan plemić, mladić hrabar i odvažan, da mu tada nije bilo ravna (kao što je posle i delom pokazao), iz hrišćanske voj-

ske usred turskih redova kao begunac prebegne, i Turci ga odmah uhvate. Vičući turskog cara po imenu, on govoriše da želi da ga vidi i da mu nešto kaže, kako bi u boju pobedio, jer za to sam i prebegao ovamo«. I tako pokaže mu cara svoga, a Murat mahne rukom da pride k njemu. Kada se približio, mladić ga smrtno rani mačem u trbuh, ali i sam bude isečen na komade od Muratovih stražara. Ostavivši Murata usred vojske pod šatorom, Turci navale na srpsku vojsku. I mada je Dukina priča o Muratovoj smrti duža, početak podseća na izlaganje srpskog biografa.

Aleksej Olesnicki je već ukazao na činjenicu da je Urudž bin Adil (polovinom 15. veka) prvi i jedini turski istoričar koji tačno i jasno kazuje da je Murat ubijen za vreme boja, a saopštava i važan detalj, da je straža napustila sultana i ostavila ga samog na bojištu. Poput Urudža, i anonimni jedrenski derviš priča o prokletom neverniku i nevaljalcu, koji se diže među nevernicima i odlazi pravo sultanu Gazi Murat hanu, no o ubici dodaje i sledeće: »On, kako kaže, pripadao je k broju nevernih begova, i kako pripovedaju, bio je čuven među njima po odvažnosti, zlobi i lukavstvu. Približivši se pod izgovorom da želi is-

prostiti dozvolu celivati ruku, pretvarao se kao da hoće polagano da celiva blagoslovenu ruku padišahovu, a imao je prokletnik, kako kaže, u rukama oštar handžar, i udari tim handžarom padišaha koji se nalažao na konju. . . * I dok Urudž i anonimni derviš, pripadnici tzv. *narodne verzije*, pričaju da je Murat ostavljen na bojištu, ostali turski istoričari, pripadnici *duhovno dvorske verzije*, nastoje da pokažu kako je sultan odstranio čauše u času Miloševog dolaska, te tako i odgovornost za njegovu smrt stavljaju njemu na dušu. Najizrazitiji predstavnik te verzije je Mehmed Mula Nešri, koji početkom 16. veka opširno priča o kosovskoj bici, kaže da se sultan uoči bitke svesno žrtvuje, ne bi li njegov život bio zalag za tursku pobjedu, te stoga u toku bitke očekuje svoga ubicu. Nešri time umanjuje i značaj Miloševog podviga, jer je on samo izvršilac božije volje i Muratove svesne žrtve. U svojoj *Priči o nevernicima*, kaže da je »bio jedan nevernik, zvao se Miloš Kobila. Bejaše vrlo smeo i junačan prokletnik. . .«. Zanimljivo je kako Ašik paša zade, koji prvi od turskih istoričara navodi Miloševo ime, nazivajući ga Miloš Kobila, uporedo s tim pravi od imena kalambur, *Biliš Kub-ila*, što znači «onaj koji zna zadati udarac».

Istraživanje domaćih i stranih izvora o kosovskoj bici 1389. pokazalo je da se i motiv junaštva, kao i motiv izdaje, formirao vrlo dugo. Prirodno je što se u delima kasnijih pisaca, pogotovo u 16. veku i nadalje, oko ličnosti Miloša Obilića plele priče i mnoge i različite pojedinosti, te se tako bogatila legendarna Miloševa ličnost. U svojoj iscrpnoj studiji o bezimenom junaku, Rade Mihaljić je zapazio da se sa Konstantinom Filozofom završava istorija bezimenog junaka a počinje legenda o Milošu Obiliću. S razlogom smatra da je Miloševa istorijska ličnost u predanju ovcenana slavom nenadmašnog junaka, ali još uvek u ljudskim okvirima, dok su u narodnim pesmama vidljiva i mitska obeležja Obilića. »U epskoj pesmi Miloš u svemu nadmašuje pobratima, slavnog Kraljevića Marka. Na megdanu hrabrij, na mucu postojaniji, i nevolji razboritiji, u pesmi glasovitiji. Kraljevića natkriljuje čojstvom i junaštvom, stasom i glasom, dobrotom i lepotom« (*Junaci kosovske legende*, Beograd, 1989,82). U *Priči o boju kosovskom* iz 18. veka, sačuvan je završni i celoviti oblik kosovske legende. Nastala na jugu, u Boki Kotorskoj ili Crnoj Gori, pod uticajem *Kraljevstva Slovena* Mavra Srbina, drame s kraja 17. veka od nepoznatog Peraštanina, letopisa, usmenoga predanja i narodnih pesama, ova rukopisna *Priča* predstavlja ustvari životopis kneza Lazara (u rukopisima ona i ima naslov *Žitije kneza Lazara*), te je razumljivo što je i Milošu Obiliću, Lazarevom najvrednijem i najznamenitijem junaku, posvećena naročita pažnja. Nepoznati sastavljač *Priče* gradio je Milošev lik na osnovu pisanog dela, usmenoga predanja zabeleženog u pojedinim tekstovima ili direktno, na osnovu pesama. Ličnost Miloša Obilića iz *Priče* prethodila su mnoga starija dela, kao i detalji koji se javljaju i ranije u pesmama i predanju. U delu talijanskog prevodioca Jovana Kuke krajem 15. ili početkom 16. veka, kod Ludviga Tuberona Crijevića u *Komentarima* iz istog vremena, Miloš je oklevetan, knez Lazar ga prekoreva na večeri a on se zariče da će dokazati svoju odanost i vernost. U *Putopisu kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumuniju 1530* iz 1531. Benedikta Kuripešića, Miloš Kobilović je takođe oklevetan, ali je jedino u ovom delu stari i zaslužan vitez. Knez Lazar ga toliko ponizava da mu ne dopušta ni da sedne za sto, već on dvori za stolom mlade. U *Orbinovom Kraljevstvu Slovena* (Pezaro, 1601) Miloš je zet Lazarov i zbog svađe žena, a Lazarevih kćeri, on se sukobljava sa Bukom Brankovićem. I tu, kao i u prethodnim delima, nalazimo opis kneževе večere, Lazarev prekor i Miloševo zaricanje da će ubiti Murata. U drami *Boj Kneza Lazara* od nepoznatog Peraštanina Miloša prate u turski tabor dva pobratima.

U rukopisnoj *Priči* Miloš je oženjen Jelenom, kćerkom kneza Lazara, i Lazar u njemu vidi »junaka hrabra, dobra, razumna i vredna«. U tekstu su sačuvana oba oblika Miloševog prezimena, stariji Kobilović i mlađi Obilić. Iz opisa svađe Lazarevih kćeri, pa zetova, vidi se da je Miloš uvređen što je Vukova žena nazvala njegovu majku kobilom, te kaže da on nije Kobilović nego Obilić i pravi detić. U rukopisima *Priče* se kaže da se Miloš do toga vremena zvao Obilić, a od tada Kobilović, da mu se ime predeđe, kako se jedna reč iz usta izusti (jedna ženska glava izusti), zla ili dobra, tako se uvek (va vek) posle spominje i govori. Miloš nije bio zlopmatilo, nije više imao zle volje na Vuka, ali ga je Vuk zbog svađe i pretnje oklevetao knezu Lazaru. Knez to teško prima, jer je on njegov »štit pernat«, »sva snaga i krepost«.

Obilić je *Priče* prikazan kao veliki junak, impulsivan i pravedan, bez zle volje i zadnje misli, prava suprotnost Vuku. Oprezan je kada je to potrebno, kao npr. u trenutku kada savetuje Milana Topličanina da ne ispriča istinitu priču o turskoj sili da ne bi obeshrabrio srpsku vojsku.

Na večeri uoči boja, Miloš, »zmaj ognjeni«, sedi zajedno sa svoja dva pobratima, Ivanom Kosačićem i Milanom Topličani-

nom, i knez Lazar upućuje prekor svoj trojici. I dok mu Vuk sedi uz koleno, ovu trojicu Lazar je postavio u sazedu. Iz kneževog prekora se vidi da je Miloš čak zapovednik Lazareve vojske: »svu moju vojsku dah i voinstva i ujedno skupi pod ruku tvoju da mi se serdar pred vojskom mojeju, da što gubiš vlast svoju bez nevolje. . . (*Rukopis Univerzitetke biblioteke, UB*) Dijalog Miloša i Lazara kao da je preuzet iz neke narodne pesme, sa onim poznatim stihom »tko je vera tko li je nevera«.

Odlazak tri junaka u turski tabor dat sa mnogo detalja, od trenutka kada je dan osvanuo i sunce se ukaza, pa do susreta sa čaušima. Kaže se da su se Turci tako spremili kao da će sam car proći. U razgovoru sa čaušima, Miloš preti i zastrašuje, nadmen je, ne plaši se. Detaljno je opisan njegov dolazak pod Muratov šator. Silnu tursku vojsku pobila su ova tri junaka;

»oko cara strah Milošev zabuši i sve sablji predade i pogubi i natrag se opet povratio od cara, te skokom skoči velikomu šatoru na vrata doskoči, a drugom skoči te sve tenefe ot šatora ot-kide, a trećom skoči do konja svoga doskoči i na konja skoči, toj čudo veće oči da ne vidi. . .« (UB).

Miloševe skokove po izslasku iz Muratovog šatora pamti i bugarštica *Kad je poginuo knez Lazar i Miloš Obilić na Kosovu* (Valtazar Bogišić, *Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa*, Biograd, br. 1);

»Zlatan handžar povadio i njim ga je udario.

I još se je povratio i nogom ga pritisnuo,

Jednjem skokom poskočio iz njegova iz šatora,

A vrže se s drugijem na viteza konja svoga.

I na konju pobjegnju niz Kosovo ravno polje«.

Miloševa tri skoka pominje i turski istoričar Mehmed Silak Zade polovinom 17. veka. Uticaj srpske narodne tradicije najjači je u njegovom delu. Svoju istoriju on piše pod uticajem Nešrijevim, no o Miloševom probijanju kroz tursku vojsku govori opširnije: »Telesna straža navali na Miloša, ali jakih mišica i brzih nogu, Miloš obori više njih i tri puta pobeže iz mnoštva onih koji su ga gonili, ogromnim skokovima da dođe do svoga konja koga je bio ostavio, na obali reke. Tri puta pobeže srećnim skokovima dok nije podlegao premoći i bio sasečen«.

U rukopisnoj *Priči* Miloš Obilić je zmaj ognjeni, koji je kao vohor vetar pošao iz turske vojske, i Turci ne bi uspeali da ga uhvate da im nije pomogao glas iz oblaka, »kako ženski«, koji savetuje da se konju poseku noge. Tada Miloš od konja odskoči, na koplje se odupre i skoči 30 lakti zemlje, drugi put skoči 40 a treći put me se koplje polomi. I u pomenutoj bugarštici Turci s naporom hvataju Miloša, odseku mu nogu,

»U ruku se bijaše vojna koplja dobavio,

Ter se ide na njemu mješte noge podupirat'«.

Scena pod Muratovim šatorom višestruko je zanimljiva.

Turski sultan na smrti i uhvaćeni srpski knez i Muratov ubica, u jednoj dramatičnoj situaciji, mirno razgovaraju o tome kako će biti sahranjeni. I kad Murat, mada teško ranjen, predlogom da Miloš bude kraj njega sahranjen izražava svoje divljenje neustrašivom ratniku, ovaj ostaje do kraja, do smrti, odan vazal svome vladaru, jer želi da leži ispod Lazarevih nogu. Ima, međutim, u Lazarevom obraćanju Milošu, što je počeo boj bez govora i tako mu ne dadeš Turci krsno ime proslaviti, prekora. Knez Lazar se divi Miloševoj hrabrosti, ali mu zamera na neposlušnosti što je to činio sam, jer tako »moj rod i carstvo pogubi i pokla gospodu i vitezove i vojsku moju spravni sa zemljom. . . i sebe izgubi i sve nas pogubi oko sebe, i krsno ime moje ne dade mi proslaviti« (GK). Zanimljivo je da se ovakav prekor za neposlušnost nalazi u mladim varijantama, pogotovo u onima koje su prepisivane severno od Save i Dunava, dok se u starijim, pisanim na jugu, Lazar više divi Miloševoj viteškoj desnici, sili i junaštvu koje je pokazao na Kosovu i tako ostavio večni spomen. Nije neverovatno da su prepisivači mladih varijanata jače istakli, čak obrazložili, Lazarev govor Milošu Obiliću, i to prema svojim shvatanjima poslušnosti velikaša vladaru.

*Miloš Obilić je u Priči o boju kosovskom po rodstvu sa knezom Lazarom izjednačen sa Vukom Brankovićem, ali je od Vuka hrabrij, pošteniji i taster odaniji. Svadom Lazarevih kćeri a potom zetova, obrazložen je razlog Vukove klevete, a klevetnik je ustvari izdajnik. Tako su logično povezana dva motiva u Priči motiv junaštva i motiv izdaje. I dok je Vuk od početka negativna ličnost, osvjetnik, klevetnik, smutljivac a stvarni je izdajnik, drugi zet Lazarov, Miloš, je njegov antipod — ponosan, ispravan, neustrašiv, nadmen sa Turcima, oprezan, odan knezu, zmaj ognjeni u borbi, nesavladiv. Sastavljajući kompilaciju, kakva je *Priča o boju kosovskom*, nepoznati pisac je u delima na koja se oslanjao i ugledao, ali i u usmenom predanju i u narodnim pesmama, imao model za Milošev lik. On ga je samo modifikovao u određenim situacijama, ali je i sudio o njemu.*

* Primeri i citati iz drugih dela uzeti su iz knjige J. Redep, *Priča o boju kosovskom*, Zrenjanin, 1976.